

Pojem náboženství v dokumentu MTK *Hledání univerzální etiky*

Jaroslav Franc

Úvod

Dokument Mezinárodní teologické komise (MTK) *Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon* z roku 2008 je pro současnou religionistiku výzvou, především pro snahu o nalezení a formulování univerzálního etického řádu srozumitelného a přijatelného lidem všech kultur a náboženství. Text dokumentu je možné nahlížet z mnoha pozic: Může být analyzován jako vyznavačský dokument, jako jedna z mnoha teologických studií, jako nabídka k dialogu křesťanů s nekřesťany na specifickém poli etického jednání či jako pracovní materiál, který je třeba interpretovat nekřesťanským čtenářům. V tomto krátkém příspěvku se pokusíme pouze reflektovat některá klíčová místa, ve kterých dokument hovoří o náboženství a zaměříme se na interpretační rámec dokumentu ve vztahu k náboženským tradicím světa a na užitou terminologii.

Religionistika se od počátku jako akademická disciplína vyvíjela dramaticky. V prvních fázích se tvářila v tvář přímému kontaktu s množstvím mimoevropských náboženství a kultur soustředila na jejich utřídění a popis. Později přesunuli religionisté pozornost na metodologii práce. Orientovat se v první polovině 21. století v dějinách, metodologii i samotných náboženských tradicích světa je nesnadný úkol. O religionistice je v současné době možné říct, že se zaměřuje na zkoumání lidské dimenze náboženských skutečností či náboženství. Religionistika se vyprofilovala jako věda s pluralitním metodologickým základem, který je nejčastěji zaměřen na hermeneutickou činnost opřenou o empirický výzkum. Jedním z cílů této vědecké práce je porozumět různým náboženským tradicím a postojům jejich příslušníků a srozumitelně je interpretovat, a to na globální úrovni.

**JAZYK A TERMINOLOGIE DOKUMENTU:
POJEM NÁBOŽENSTVÍ A MUDROSLOVNÉ TRADICE**

Jak vyplývá z předběžné poznámky publikované v českém překladu dokumentu, byl originál textu publikován po dvou letech práce.¹ Na přípravě se podíleli členové MTK. A seznam teologů shromážděných ve zvláštní podkomisi vytvořené za účelem vypracování textu dokumentu poukazuje na fakt, že text vznikl v ovzduší euro-amerických katolických univerzit a jeho autoři² přijali jako kulminační bod společné práce ideu MTK: reflektovat závažné otázky v oblasti nauky, které klade současnost, a to jako poradní orgán Kongregace pro nauku víry.³ Dokument z roku 2008 je zřetelně sestaven v pojmech evropské křesťanské tradice, která je nesmazatelným a nezpochybnitelným přínosem evropského křesťanství světu, coby po staletí pěstovaná teologická reflexe tajemství křesťanské víry. Zvláště významná byla dějinná událost Chalcedonského (a také Efezského a Druhého konstantinopolského) koncilu a zahrnutí nové helénistické (původně mimokřesťanské) terminologie do slovníku teologie i magisteria, která se tak stala nepřehlédnutelnou stopou v dějinách církve. Použití vymezeného pojmu přirozenost (ř. φύσις) v návaznosti na biblickou terminologii, která v sobě skrývá poetiku, dynamiku a explicitní vztah Boha k člověku, se křesťanská teologie skrze řeckou terminologii vystavila novému způsobu myšlení. Ozvěnou prvních staletí se v dokumentu stal právě onen pojem přirozenosti, a to ve spojení přirozený zákon. Na tento starobylý pojem nabízí dokument nový pohled.

Pojem zákona či určitého řádu je přítomen v mnoha světových kulturách, avšak pojem přirozenosti hledá svůj ekvivalent obtížněji a ne vždy s úspěchem.⁴ Obecně se může pojem zákona vztahovat v náboženské oblasti k nejméně čtyřem vzájemně souvisejícím oblastem: 1. oblast ri-

¹ *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 77.

² Předběžná poznámka dokumentu uvádí seznam jmen v této podobě: Mons. Roland Minnerath, prof. P. Serge-Thomas Bonino, O.P. (prezident podkomise), prof. Geraldo Louis Borges Hackmann, prof. Pierre Gaudette, prof. Tony Kelly C SSR, prof. Jean Liesen, prof. John Michael McDermott, SJ, a dále Dr. Johannes Reiter a Dr. Barbara Halensleben, dále ve spolupráci s jeho eminencí mons. Luisem Ladariou, SJ (generálním sekretářem), a také s přispěním dalších členů MTK. Tamtéž, s. 77.

³ Stanovy schválené Janem Pavlem II. „*Tredecim anni iam*,“ AAS 74 (1982): 1201–1208.

⁴ Harold J. BERMAN, *The Interaction of Law and Religion*, Nashville: Abingdon Press, 1974.

tuálu, kterou se obřadně-symbolickým způsobem vyjadřuje objektivita zákona; 2. oblast tradice, která v jazyku a zvycích symbolicky vyjadřuje trvalost zákona; 3. oblast autority, která symbolicky znázorňuje závaznost zákona tím, že v sobě spojuje psanou i nepsanou podobu zákona; 4. oblast univerzality, která v sobě nese nárok univerzálně platných konceptů, pohledů či hodnot a symbolizuje tak propojení zákona a nejvyšších morálních principů, respektive odkazuje na nutnost otevřenosti vůči transcendentnímu.⁵

Dokument MTK se pokouší pojem přirozeného (univerzálního) zákona aplikovat také na mimokřesťanské tradice. Pasáže věnované primárně mimokřesťanským náboženstvím jsou především v kapitole s názvem „Konvergence“, a to zvláště v podkapitole „Mudroslovné tradice a světová náboženství“, která v sobě zahrnuje články č. 12–17. Seznam světových tradic je v tomto druhu dokumentu nepochybně selektivní. Autoři se řídili při sestavování především mírou rozšíření náboženství a počtem vyznavačů. Řazení je geografické v tomto sledu: indické tradice jsou jmenovány jako první, na ně navazuje původně indická tradice, která však na současném indickém subkontinentu není zastoupena hojně, a to buddhismus, následují tradice spojené s čínskou civilizací, a to taoismus a konfucianismus, dále jsou velmi stručně zmíněny náboženské tradice na africkém kontinentu a závěrečné pasáže podkapitoly jsou věnovány islámu, který ačkoliv může být lokalizován z pohledu svého vzniku na Arabský poloostrov, je dnes celosvětově rozšířeným náboženstvím, a proto zde není výslovně geograficky určen. Důvodem zařazení světových náboženství do dokumentu MTK o přirozeném zákonu je inkluzivní přístup křesťanských teologů k mimokřesťanským náboženským tradicím, protože tato náboženství či mudroslovné tradice „představují odraz Boží moudrosti, která působí v srdcích lidí.“⁶

První slova článku č. 11 zní: „Idea mravního přirozeného zákona čerpá z toho, co je společné mudroslovným a filosofickým tradicím lidstva. Z toho důvodu náš dokument v první kapitole začíná připomenutím těchto velkých ‚konvergencí‘.“⁷ Bez nároku na vyčerpávající informace se dokument snaží poukázat na fakt, že i přes mnohé rozdíly je možné odhalit mnohdy imanentní přítomnost společného etického dědictví ce-

⁵ Harold J. BERMAN, „Law and Religion,“ in *Encyclopedia of religion*, sv. 8, s. 463–465.

⁶ Srov. „Hledání univerzální etiky: Nový pohled na přirozený zákon,“ in *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, čl. 12.

⁷ Tamtéž, čl. 10.

lého lidstva, které je formulováno v tzv. zlatém pravidle; v pozitivní formulaci v bibli: „Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, jedněte i vy s nimi“ (Lk 6,31). Citace faktů z jednotlivých náboženských tradic je limitována rozsahem dokumentu.⁸ Klíčové studie k tématům jsou rovněž jen výběrově citovány,⁹ mnohé další by bylo možné zahrnout do seznamu.¹⁰

Pasáže věnované světovým náboženským tradicím je třeba číst v kontextu celého dokumentu a zvláště předcházejících úvodních článků. Dokument v prvním článku nehovoří o roli teologie ve světě, o misijním poslání církve či o církevním magisteriu v dějinách, ale zahajuje dokument slovy o současných změnách ve společnosti, o globalizačních tendencích, o bioetických otázkách, ekologii atd., které vyžadují hledání univerzálních etických hodnot pro celé lidstvo. V druhém článku následuje hold mužům a ženám, kteří „se díky své moudrosti, velkodušnosti a někdy i heroismu stávají svědky těchto společných etických hodnot.“¹¹ A až v třetím článku je výslovně zmíněna křesťanská tradice a nevyhnutelnost sdílení potřeby tohoto hledání etických hodnot křesťanů s nekřesťany. Explicitně je jmenována předmluva pastorální konstituce Druhého vatikánského koncilu *Gaudium et spes*, která se v duchu sdílení společných radostí a strastí obrací nejen ke křesťanům, ale také ke všem lidem.¹² Obdobnou strukturu nacházíme v deklaraci o poměru církve k mimokřesťanským náboženstvím *Nostra aetate* téhož koncilu (v dokumentu MTK není citována), kde jsou podobně jako v dokumentu MTK v prvním článku zmíněny zásadní celosvětové změny společnosti,

⁸ Srov. tamtéž, čl. 11.

⁹ Co se týká zlatého pravidla, jsou to L. J. PHILIPPIDIS, *Die „Goldene Regel“ religionsgeschichtlich untersucht*, Leipzig: Adolf Klein, 1929; A. DIHLE, *Die Goldene Regel: Eine Einführung in die Geschichte der antiken und frühchristlichen Vulgarethik*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962; J. WATLES, *The Golden Rule*, New York: Oxford University Press, 1996.

¹⁰ Nejsou zde uvedeny např.: H.-P. MATHYS – R. HEILGENTHAL – H.-H. SCHREY, „Goldene Regel. I. Judentum II. Neues Testament und frühes Christentum III. Historisch und ethisch,“ in *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 13, 1984, s. 570–583. A. SAND – G.W. HUNOLD, „Goldene Regel,“ in *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 4, 1995, sl. 821–823. H.-H. SCHREY – H.-U. HOCHÉ, „Regel, goldene,“ in *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. 8, ed. J. Ritter a K. Gründer, 1992, s. 450–464.

¹¹ Hledání univerzální etiky, čl. 2.

¹² „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu. Jejich společenství se totiž skládá z lidí, kteří jsou sjednoceni v Kristu, při svém putování do Otcova království jsou vedeni Duchem svatým a přijali zvěst o spáse, kterou mají předložit všem. Proto také toto společenství cítí, že je opravdu těsně spjato s lidstvem a jeho dějinami,“ GS, čl. 1.

na které církev musí reagovat.¹³ Z povahy dokumentu, neboť to v textu není výslovně zmíněno, je možné usuzovat, že ačkoliv je vytvořen katolickými teology, je zacílen ke čtenářům všech kultur a náboženství, ačkoliv se terminologií snaží oslovit především křesťanské (katolické) teologické kruhy. Pro čtenáře mimo euro-americký kulturní okruh však nemusí být text dokumentu zcela přístupný. Nasvědčuje tomu několik okolností, z nichž pojmenujme alespoň některé.

Otázka definice náboženství není do současnosti uspokojivě zodpovězená.¹⁴ Po dlouhých sporech a celé řadě navržených konceptů zůstává problém nevyřešen. Dokument MTK je poznamenán také touto problematikou. V kapitole „Konvergence“, stejně jako v celém dokumentu, jsou používány celkem tři klíčové pojmy, které oscilují kolem pojmu náboženství užívaného v religionistice. Jsou to „náboženství“, dále „mudroslovné tradice“ či „druhy moudrosti“ a třetí „filosofické tradice“. To, co může být z pohledu religionistiky zahrnuto do jedné kategorie, je v teologickém dokumentu rozlišeno do tří kategorií. Zvláště kategorie náboženství a mudroslovných tradic však nejsou v dokumentu zřetelně rozlišeny a společný název podkapitoly Mudroslovné tradice a světová náboženství (v italském textu „Le sapienze e le religioni del mondo“)¹⁵ shromažďuje výše jmenované náboženské systémy. Křesťanská teologie inklinuje k definici náboženství jako osobní odpovědi stvořené lidské bytosti na zjevení Stvořitele,¹⁶ ze které jsou logicky vyloučeny tradice neteistické, tedy v dokumentu zmíněné tradice buddhismu, taoismu a zvláště konfucianismu. Na tyto systémy především aplikuje dokument pojem mudroslovné tradice, tedy pojem, který se např. v biblické teologii používá k popisu specifické skupiny knih Starého zákona. Zde je však tento pojem použit k popisu těch náboženství, která neobsahují koncept osobního boha.

Religionistika ve snaze nalézt odpovídající vymezení předmětu svého zkoumání stanovila hranice náboženství odlišně, aby tak mohly být

¹³ „V naší době se lidstvo stále více sjednocuje a přibývá vzájemných vztahů mezi různými národy. Církev proto pozorněji uvažuje o tom, jaký je její vztah k nekřesťanským náboženstvím. V souvislosti se svým úkolem podporovat jednotu a lásku mezi lidmi a také mezi národy zaměřuje pozornost především na to, co mají lidé společného a co je vede k vzájemné pospolitosti,“ NA, čl. 1.

¹⁴ Karel SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*, Svitavy: Trinitas, 2003, s. 17–24.

¹⁵ COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, „Alla ricerca di un'etica universale: Nuovo sguardo sulla legge naturale,“ www.vatican.va, odkaz goo.gl/wjPFu [cit. 30. 9. 2011].

¹⁶ SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*, s. 17.

přivedeny jednotlivé tradice lidského náboženského jednání na společný jmenovatel a aby tak religionistika rozšířila nejen možnosti zkoumání ale aby také umožnila rozvíjet jejich vzájemné vztahy, jako rovnocenných partnerů. Jak prokázal např. Wilfred C. Smith (1916–2000)¹⁷ pohybující se metodologicky na pokraji religionistiky a teologie (kombinuje komparativní metodu religionistické práce s metodou nábožensko-dějinnou: *comparative history of religion*) a jehož myšlenky později použil a rozpracoval také Jacques Waardenburg,¹⁸ je samotný pojem náboženství teoretický konstrukt evropské osvícenecké vědy, který byl vytvořen bez ontologického referentu. Tak jako i dokument MTK reaguje na novou situaci současného světa, tak je i v religionistice třeba v reakci na výzvy měnícího se světa nově promyslet metodu práce a především předmět studia. Religionsitika jako akademická věda by neměla být vědeckým nástrojem v rukou evropských, respektive euro-amerických vědců, kteří nadále čerpají z dědictví osvícenské vědy a jejího paradigmatu.

Proto se W. C. Smith ve svém díle pokoušel prokázat, že evropský pojem náboženství, respektive anglické *religion*, protože své práce psal a publikoval v angličtině, chybí ve většině náboženských (duchovních, mudroslovných, filosofických, kulturních) tradic. Vychází nejprve z evropských jazyků a pracuje s pojmem náboženství, u kterých dokládá až do nedávné doby absenci pojmu náboženství. Lingvisticko-historicky byl mnohem častější pojem zbožnosti, který odkazoval ke kvalitě lidského jednání a nikoliv k definovatelné historické konstantě či k lidskému postoji. Změny významu pojmu náboženství směrem od zbožnosti k současné podobě konstanty podle tohoto autora nastávají až v důsledku úzkého kontaktu evropské kultury s různými náboženskými tradicemi, a tak v důsledku jejich kulturního tlaku dochází k vyjasnění a definování pojmu náboženství, tedy jedná se o výsledek apologie a polemiky. Pojem náboženství byl v době před osvícenské užíván spíše jako adjektivum než substantivum. Autor aplikoval metodu komparativních dějin náboženství na dějiny slova, u klíčových pojmů se zaměřil na frekvenci výskytu, kontext slova, jeho význam, sémantické hodnoty, proměny slov. Ačkoliv je jazyková stránka zkoumání náboženského fenoménu

¹⁷ Wilfred Cantwell SMITH, *The Meaning and End of Religion: A new approach to the religious traditions of Mankind*, New York: New American Library, 1964.

¹⁸ Jacques WAARDENBURG, „In Search of an Open Concept of Religion,“ in *Religion in history: The word, the idea, the reality*, ed. Michel Despland a Gérard Vallée, Ontario: Wilfrid Laurier University Press, 1992.

metodologicky limitována,¹⁹ W. C. Smith tuto práci obohatil o rozměr historický a především hermeneutický.²⁰

Výsledek odkazuje na fakt, že pojem náboženství je produkt osvícenského paradigmatu. Tedy jedná se o intelektuální konstrukt bez ontologického referentu, který vznikl reifikací dříve dynamického pojmu zbožnosti. Vzniká tak abstraktní pojem náboženství, který W. C. Smith navrhuje opustit a nahradit je dvěma novými komplementárními pojmy kumulativní tradice (*cumulative tradition*) jako objektivace žité víry a osobní víra (*personal faith*), které obě mohou být předmětem religionistického studia. Z tohoto základního stavebního kamene jeho teorie vychází také jeho definice pojmů víra, vyznání, a to jako konceptualizace víry.²¹ Víra předchází tradici, vytváří ji, a také je tradicí nesena v dějinách.

Ačkoliv se W. C. Smith pokoušel o vytvoření nového, univerzálně platného a srozumitelného pojmového slovníku k popisu náboženství, přesto se jeho pojmy kumulativní tradice a osobní víry potýkají se silným křesťansko-teologickým zázemím. Polarita pojmů kumulativní tradice a osobní víra umožňuje jistou míru porozumění mezi badateli nábožensky neangažovanými, atheisty, agnostiky a stoupenci z jednotlivých náboženství. I nezáúčastněný pozorovatel tak může na základě takto stanoveného konceptu náboženství porozumět smyslu náboženských skutků a symbolů. Tyto religionistické koncepce pak W. C. Smith aplikuje také na metodu práce v religionistice a filosofii a na základě univerzalistických ambicí své teorie zdůrazňuje především potřebu univerzálního a globálního způsobu uvažování a sdílení lidství i s jeho náboženskými představami.

Holandský religionista Jacques Waardenburg částečně navazuje na práci W. C. Smitha, a pojem náboženství zcela neopouští, pokouší se však ještě najít tzv. otevřený koncept definice náboženství (*Open Concept of Religion*).²² Na pozadí dlouhodobých islámských studií inspirovaných

¹⁹ Srov. Karel SKALICKÝ, *V zápase s posvátnem*, Brno: CDK, 2004, s. 30.

²⁰ Wilfred Cantwell SMITH, *What is Scripture? A comparative approach*, Minneapolis: Fortress Press, 1993.

²¹ Wilfred Cantwell SMITH, *The Meaning and End of Religion: A new approach to the religious traditions of mankind*, New York: Macmillan Co., 1963. Wilfred Cantwell SMITH, *The faith of other men*, Toronto: Canadian Broadcasting Corporation, 1962.

²² Jacques WAARDENBURG, „In Search of an Open Concept of Religion,“ in *Religion in history*, s. 225–242.

především Louisem Massignonem²³ dochází k předběžné definici náboženství, aby tak umožnil vědě rámcově vymezit předmět výzkumu. Proto je v jeho díle náboženství pojímáno jako orientace, respektive jako systém orientace, který umožňuje člověku orientovat se ve světě či vystavět svůj svět do určitého smysluplného rámce, ve kterém bude možné se orientovat.²⁴ Do takového konceptu náboženství je možné předběžně začlenit i tradice neteistické.

Dokument MTK se v otázce definice světových náboženství přidržel tradiční teologické koncepce: náboženství je lidská odpověď na Boží epifanii. Mimo hranice této definice stojí mudroslovné tradice, což je pojem, který v biblické teologii tradičně odkazoval na texty obsahující shrnutí židovské etiky. Tato biblická literatura popisuje správné lidské jednání ve formě ctností, tedy je ukazatelem na cestě k dokonalosti. Hledání dokonalosti v biblické terminologii v sobě zahrnuje morální rozhodnutí a etické rozlišování. Absence myšlenky osobního Boha v neteistických tradicích je v rámci dokumentu substituována přítomností oněch etických pravidel k rozlišování (zlatého pravidla), které mudroslovné tradice stavějí téměř na roveň světovým náboženstvím.

Religionistika je již od svého počátku vědou silně konfliktní. Křesťanskou teologickou obcí byla vnímána různě: jako militantně ateistická forma sekulární teologie, jako antiteistická věda ve službách moderních ideologií či jako pokus sekularizovaných křesťanských vědců racionálně odůvodnit to, co se již v oblasti náboženství v Evropě praktikovalo. Mnohé z pokusů poznat a popsat náboženský fenomén se snahou ho bezezbytku vysvětlit jsou z perspektivy počátku 21. století snad překonanou kapitolou, stejně tak i pokusy fenomenologů náboženství pomocí pojmu posvátna odhalit náboženství jako přídavek svaté, transcendentní kvality k profánní realitě.

Podle již zmíněného holandského autora J. Waardenburga spočívá konfliktní povaha religionistiky, mimo jiné, také v jejích možnostech popsat a od sebe odlišit tzv. náboženství normativní a náboženství žité, což

²³ Jacques WAARDENBURG, „Louis Massignon,“ in *Numen* 11, č. 1 (1964): 83–84. Jacques WAARDENBURG, „L. Massignon's Study of Religion and Islam: An Essay à Propos of His Opera Minora,“ in *Oriens* 21/22 (1968/1969): 136–158. Jacques WAARDENBURG, „Louis Massignon (1883–1962) as a Student of Islam,“ in *Die Welt des Islams* 45, č. 3 (2005): 312–342.

²⁴ Jacobus WAARDENBURG, *Bohové zblízka: Systematický úvod do religionistiky*, Brno: Ústav religionistiky filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 1997, s. 20–21. Srov. M. ELIADE – L. E. SULLIVAN, „Orientation,“ in *Encyclopedia of Religion*, sv. 11, s. 105–107.

mohou jak početně malé teologické elity zkoumané náboženské tradice, tak i kvantitativní většina věřících vnímat jako formu antagonistické kritiky dané tradice. Zde je také třeba kriticky číst dokument MTK, zvláště odstavce č. 12–17, které se snaží na velmi malém prostoru postihnout základní odkaz normativních pravidel různých náboženských tradic a redukovat je, respektive konvergovat na tzv. zlaté pravidlo „co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim“. Zřetelné napětí mezi normativními texty i nepsanými normami dané tradice a žitou zbožností příslušníků daných tradic zde již dokument nereflektuje. Při výzkumu chování věřících různých náboženství se ukazuje, že skutečné chování neodpovídá vždy daným normám náboženské tradice. Tento signifikantní rozdíl mezi jednáním a obsahem i rolí norem musí být náležitě vysvětlen, má-li být daná tradice poznána a její etické jádro popsáno.

Výsledky takového výzkumu implikují kritiku morální praxe. Ve vztahu k dokumentu MTK pak především kritiku nároků, se kterými jsou morální normy představovány a závazně prohlašovány. V dokumentu se tato problematika vzdáleně reflektuje a formuluje se do podoby napětí heteronomie a autonomie mravní normy. Dokument je sepsán teologickými elitami křesťanské tradice, které tradičním křesťanským euro-americkým pojmovým slovníkem oslovují teologicky vzdělané souvěrce a s jistou nadějí i elity mimokřesťanských tradic. Určitý náznak napětí mezi normativní a žitou podobou náboženské tradice autoři dokumentu popisují v kapitolách, kde je vyjádřena myšlenka vztahu mezi kontingentním charakterem události na jedné straně a definitivním, normativním, etickým pravidlem jednotlivých světových náboženství na straně druhé.²⁵

ZÁVĚR

Dokument představuje ve velmi krátkých pasážích šesti článků (čl. 12–17) a příležitostně na několika dalších místech mimokřesťanské světové náboženské tradice, které pojmově rozlišuje na tradice náboženské (teistické tradice) a na mudroslovné tradice (neteistické tradice). Souhrnné označení podkapitoly konvergence se zaměřuje především na pojem zlatého pravidla, které se autoři dokumentu snaží odhalit v různých

²⁵ Srov. „Hledání univerzální etiky,“ čl. 53–59.

náboženstvích a kulturách. Mimokřesťanská náboženství jsou zde vnímána jako *preparatio evangelica*, tedy v duchu paradigmatu inkuzivního konceptu teologie mimokřesťanských náboženství. Otázkou k další diskuzi je vymezení pojmu náboženství v dokumentu a reflexe napětí mezi náboženstvím normativním a náboženstvím žitým. Dokument poukázal na realitu dnešního světa, ve kterém je pro teologickou obec, stejně jako pro religionistiku, velkou výzvou otevřenost novým kulturním celkům a postupné vzájemné pronikání, obohacování a korigování. Dokument MTK je pro religionistiku i učence náboženských tradic celého světa výzvou k reflexi a diskuzi.

The Concept of Religion in the document of ITC *The Search for Universal Ethics*

Key words: Religious Studies; Ethics; Sapiencial Traditions; Non Christian Religions; Natural Law

Abstract: The author critically reflects on the first part of the ITC document (2008) from the point of view of religious studies. He asserts that the document uses typically Euro-American terminology and that the concept of religion applied in this text is also problematic. The text will be difficult to understand for a reader living outside the Christian cultural area.

Mgr. Jaroslav Franc, Th.D.
Katedra pastorální a spirituální teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc